

«ΤΑ ΜΕΣΑ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΔΙΚΤΥΩΣΗΣ ΚΑΙ Η ΣΥΝΕΙΣΦΟΡΑ ΤΟΥΣ ΣΤΗΝ ΔΙΑΜΟΡΦΩΣΗ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΗΣ ΣΤΑΣΗΣ ΚΑΙ ΣΥΜΠΕΡΙΦΟΡΑΣ»

Μεταξία Σταυρουλάκη, Καλλιόπη Μαρίνη, Κωνσταντίνα Σκαναβή

Περίληψη

Το ενδιαφέρον των ΜΜΕ για τα περιβαλλοντικά ζητήματα αυξάνεται έντονα τα τελευταία χρόνια. Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης έχουν καταφέρει να κερδίσουν σημαντικό χώρο και χρόνο στη ζωή των χρηστών και να επηρεάζουν τις πεποιθήσεις και δράσεις τους. Αυτή η έρευνα αποσκοπεί στο να διερευνήσει τη σχέση των μέσων κοινωνικής δικτύωσης με την ανάπτυξη περιβαλλοντικής στάσης και συμπεριφοράς. Εξετάστηκε τόσο η ποσότητα των πληροφοριών με περιβαλλοντικό υπόβαθρο που διαθέτουν οι συμμετέχοντες όσο και τρόποι με τους οποίους πιθανόν οι πληροφορίες επιδρούν αποτελεσματικότερα. Πραγματοποιήθηκε ηλεκτρονική χορήγηση ερωτηματολογίων σε δείγμα 300 ατόμων ηλικίας 18-25 ετών. Τα 158 άτομα ήταν φοιτητές του Εθνικού και Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών (Ε.Κ.Π.Α.) και τα άλλα 142 φοιτητές του Πανεπιστημίου Αιγαίου στο νησί της Μυτιλήνης, ώστε να είναι δυνατή η σύγκριση των αποτελεσμάτων ανάμεσα στη πρωτεύουσα και μια ακριτική πόλη. Οι απαντήσεις των ατόμων έδειξαν ότι τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης αποτελούν βασική πηγή πληροφόρησης και ότι υπάρχει ανάγκη για αύξηση των πληροφοριών σχετικά με το περιβάλλον που παρέχονται από αυτά, για μία αποτελεσματικότερη επιρροή στην περιβαλλοντική στάση και συμπεριφορά τους. Επιπλέον, σημειώθηκε ένα υψηλό σκορ στη κλίμακα του Νέου Περιβαλλοντικού Παραδείγματος, το οποίο δηλώνει έναν οικολογικό τρόπο σκέψης για το σύνολο του δείγματος. Η επεξεργασία των ποσοτικών δεδομένων δεν έδειξε κάποια στατιστικά σημαντική διαφορά ανάμεσα στα αποτελέσματα της Αθήνας και της Μυτιλήνης.

Λέξεις- Κλειδιά : μέσα κοινωνικής δικτύωσης, περιβαλλοντική στάση, περιβαλλοντική συμπεριφορά, νέο περιβαλλοντικό παράδειγμα

Εισαγωγή

Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης θεωρούνται σημαντικό μέσο διάδοσης πληροφοριών, καθώς απευθύνονται σε ένα ιδιαίτερα μεγάλο κοινό (Skanavis & Giannakopoulou, 2014). Καθώς δρουν ως ένα αποτελεσματικό μέσο στο να επιστήσουν την προσοχή στα περιβαλλοντικά προβλήματα γνωστοποιώντας τα στο κοινό, μπορούν να λειτουργήσουν ως ένας καθοριστικός παράγοντας για την επίλυση τους (Ors 2012). Παρ'όλο όμως που η αυξημένη προβολή από τα μέσα δείχνει να αυξάνει την περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση φαίνεται να αποτυγχάνει στο να αυξήσει

αποτελεσματικά, αλλαγές στη συμπεριφορά (Lorenzoni et al, 2007). Οι ανθρώπινες συμπεριφορές προς το περιβάλλον βασίζονται σε περίπλοκες ηθικές και κοινωνικές αξίες (Clayton and Myers 2009). Αποτελεί συνεπώς μεγάλη πρόκληση για τους ψυχολόγους να κατανοήσουν ποιοι παράγοντες οδηγούν σε συμπεριφορές προστασίας του περιβάλλοντος και ελέγχου των αρνητικών συνεπειών σε αυτό (Stern 2000). Οι περιβαλλοντικές πληροφορίες μπορούν να διαβιβαστούν με κατάλληλους τρόπους ώστε να αναδεικνύουν τις πραγματικές πτυχές των περιβαλλοντικών ζητημάτων και να παρέχουν πιθανούς τρόπους επίλυσής τους (Skanavis & Sakellari 2008). Επιπλέον, είναι γεγονός ότι κάποια μέσα είναι πιο χρήσιμα από κάποια άλλα στο να συνεισφέρουν στην ανάπτυξη περιβαλλοντικής συμπεριφοράς και αντίληψης (Nixon & Saphores, 2009; Nonami, Sugiura, Ohnuma, Yamakawa & Hirose, 1997). Παρά τη βέβαιη θέση όμως που κατέχουν στη ζωή των χρηστών του διαδικτύου τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, δεν έχει μελετηθεί ιδιαίτερα η σχέση που μπορεί να έχουν τα συγκεκριμένα με την ανάπτυξη περιβαλλοντικής στάσης και συμπεριφοράς. Οι έρευνες που έχουν διεξαχθεί, έχουν μελετήσει την επιρροή των ΜΚΔ στην συμπεριφορά μαθητών και στην ανάπτυξη δραστηριοτήτων σχετικών με το περιβάλλον. Οι νέοι, είναι αυτοί που ξοδεύουν τον περισσότερο χρόνο στα ΜΚΔ και δεδομένου του ότι αποτελούν την πιο κρίσιμη γενιά επένδυσης της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης, επιλέχθηκαν ως πλαίσιο αναφοράς για αυτή την έρευνα. Σκοπός λοιπόν είναι να διερευνηθεί η επίδραση που έχουν τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης στην ανάπτυξη περιβαλλοντικής στάσης και συμπεριφοράς σε νέους, καθώς οι περισσότερες έρευνες επικεντρώνονται στο ευρύτερο πλαίσιο των ΜΜΕ.

Από όλα τα μοντέλα εκτίμησης της περιβαλλοντικής συμπεριφοράς, η κλίμακα του Νέου Περιβαλλοντικού Παραδείγματος που είναι μέρος αυτής της έρευνας, αποτελεί ίσως το νεότερο και πιο συχνά χρησιμοποιούμενο μέσο υπολογισμού ενός οικολογικού τρόπου σκέψης (Ogunbode 2013). Αρκετές έρευνες έχουν δείξει ότι το ΝΠΠ συνδέεται με την περιβαλλοντική στάση και συμπεριφορά (Stern 1995). Ακολουθώντας λοιπόν την τάση να μετρούνται με κλίμακα, παγκοσμίως, οι οικολογικές απόψεις του ατόμου, κρίθηκε σκόπιμο να προστεθεί το ΝΠΠ στη παρούσα μελέτη. Μέχρι τώρα όμως στην Ελλάδα δεν έχει χρησιμοποιηθεί σε κάποια έρευνα η συγκεκριμένη κλίμακα οπότε και οι συγκρίσεις των αποτελεσμάτων θα γίνουν με αποτελέσματα άλλων χωρών. Τα δεδομένα από το ΝΠΠ θα λειτουργήσουν ως ένα πιθανό μέτρο πρόβλεψης της περιβαλλοντικής συμπεριφοράς, στον βαθμό που αντανakλούν την οικολογική κοσμοθεωρία του ατόμου.

Μεθοδολογία

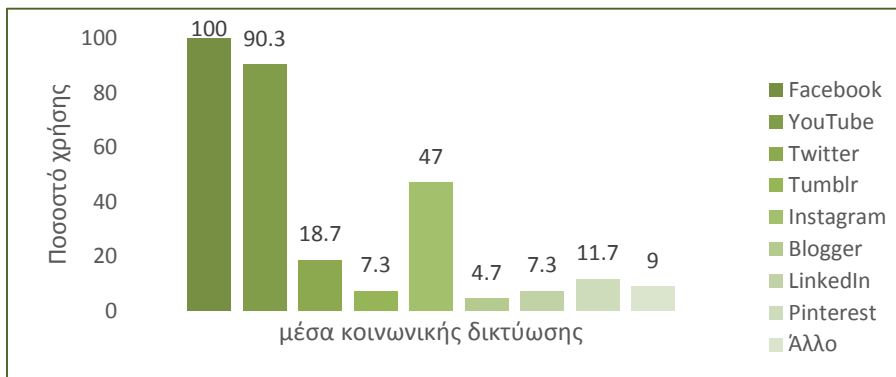
Για τις ανάγκες αυτής της έρευνας δημιουργήθηκε ένα ηλεκτρονικό ανώνυμο ερωτηματολόγιο μέσω του google-forms το οποίο κοινοποιήθηκε μέσω του Facebook σε ομάδες φοιτητών ηλικίας 18-25 ετών, όλων των τμημάτων του Εθνικού Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών και του Πανεπιστημίου Αιγαίου στη Μυτιλήνη. Σκοπός ήταν να ληφθεί ένα ισάριθμο δείγμα ερωτηματολογίων από την πρωτεύουσα και από μια ακριτική πόλη ώστε να εξετασθούν τυχόν διαφοροποιήσεις στα αποτελέσματα. Το ερωτηματολόγιο αποτελείτο από 2 ενότητες : η πρώτη με 15 ερωτήσεις που διερευνούσαν τη συχνότητα χρήσης, το είδος κ την ποσότητα πληροφοριών που λαμβάνουν από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης και την περιβαλλοντική στάση και συμπεριφορά των ατόμων και η δεύτερη με 15 ερωτήσεις του Νέου Περιβαλλοντικού Παραδείγματος, όπως διατυπώθηκαν από τους Dunlap και Van Liere το 1978 και ανανεώθηκαν από τους Dunlap et al το 2000. Κάποιες ήταν πολλαπλής επιλογής και κάποιες διαβαθμισμένης κλίμακας όπως και οι 15 του ΝΠΠ ήταν διαβαθμισμένης κλίμακας και τα άτομα καλούνταν να απαντήσουν στο κατά πόσο

συμφωνούν ή διαφωνούν σε κάποιες προτάσεις για τη σχέση του ανθρώπου με τη φύση. Συνολικός χρόνος απάντησης του ερωτηματολογίου ήταν περίπου τα 10 λεπτά. Συγκεντρώθηκαν 300 ερωτηματολόγια σε διάρκεια 6 ημερών, τα οποία αναλύθηκαν στατιστικά με τη χρήση του προγράμματος SPSS 20 (στατιστικό πρόγραμμα κοινωνικών επιστημών).

Αποτελέσματα

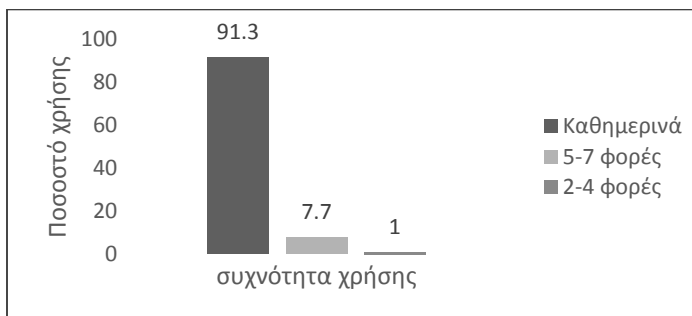
Το συνολικό δείγμα αποτέλεσαν 300 υποκείμενα. Τα 158 ερωτηματολόγια ήταν από φοιτητές του Εθνικού Καποδιστριακού Πανεπιστημίου Αθηνών και τα 142 από φοιτητές του Πανεπιστημίου Αιγαίου στο νησί της Μυτιλήνης. Τα 210 άτομα ήταν Γυναίκες (70%) ενώ τα 90 άτομα Άνδρες (30%). Όσο αφορά στο ποια μέσα κοινωνικής δικτύωσης χρησιμοποιούν, το Facebook και το YouTube είναι οι δύο πρώτες απαντήσεις με ποσοστό 100% και 90.3% αντιστοίχως ενώ τρίτο έρχεται το Instagram με ποσοστό 47%, όπως φαίνεται και στο παρακάτω γράφημα. Τα άτομα μπορούσαν να επιλέξουν όσα από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης που τους δίνονταν χρησιμοποιούν.

Γράφημα 1. Μέσα κοινωνικής δικτύωσης

Στην ερώτηση «Πόσο συχνά τα χρησιμοποιείτε» το 91,3% απάντησε «Καθημερινά» ενώ μόλις το 7,7 % απάντησε «5-7 φορές την εβδομάδα» και το 1% «2-4 φορές την εβδομάδα» (Γράφημα 2).

Γράφημα 2. Συχνότητα χρήσης μέσων κοινωνικής δικτύωσης

Για το «Κατά πόσο θεωρείτε ότι τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης είναι για εσάς τρόπος ζωής;» και σε κλίμακα από 1 έως 5 (1=καθόλου, 5= πάρα πολύ), ο μέσος όρος απαντήσεων ήταν 3.02 (T.A

1.02) . Δεν βρέθηκε να υπάρχει στατιστικώς σημαντική διαφορά ανάμεσα στην Αθήνα και τη Μυτιλήνη. Στην επόμενη ίδια κλίμακας ερώτηση για το «Σε τι βαθμό θα λέγατε ότι τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης σας παρέχουν πληροφορίες σχετικές με περιβαλλοντικά θέματα;» ο Μ.Ο ήταν 2.75 (Τ.Α 1). Επίσης, στο «Κατά πόσο θα θέλατε να λαμβάνετε περισσότερες πληροφορίες-ενημερώσεις σχετικά με περιβαλλοντικά θέματα από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης;» ο Μ.Ο ήταν 3.93 (Τ.Α 0.90).

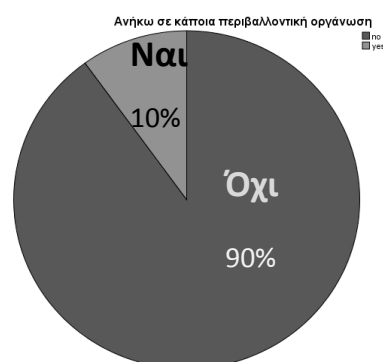
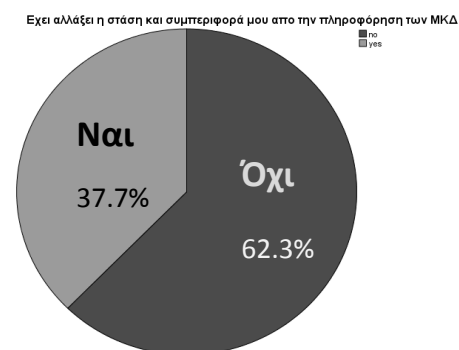
Στον παρακάτω πίνακα παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της ερώτησης «Τι πληροφορίες σχετικές με το περιβάλλον σας παρέχονται συχνότερα, από αυτά τα μέσα;». Εδώ τα άτομα καλούνταν να επιλέξουν μέχρι και τρεις διαφορετικές απαντήσεις. Το μεγαλύτερο ποσοστό απαντήσεων με 64.3% συγκέντρωσαν οι πληροφορίες για φυσικές καταστροφές. Ακολουθεί η προστασία άγριας ζωής με ποσοστό 48.7%, τα περιβαλλοντικά ατυχήματα με 41.7 , η ανακύκλωση με 38.3% , η ατμοσφαιρική ρύπανση 29.7% , οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας με 17.7% , η ρύπανση υδάτων με 15.3% και το Άλλο με 1%.

Πίνακας 1. Πληροφορίες που παρέχουν τα ΜΚΔ

Πληροφορίες	Συχνότητα	Ποσοστό
Ανακύκλωση	115	38.3%
Προστασία άγριας ζωής	146	48.7%
Ατμοσφαιρική ρύπανση	89	29.7%
Ρύπανση υδάτων	46	15.3%
Φυσικές καταστροφές	193	64.3%
Περιβαλλοντικά ατυχήματα	125	41.7%
Ανανεώσιμες πηγές ενέργειας	53	17.7%
Άλλο	3	1%

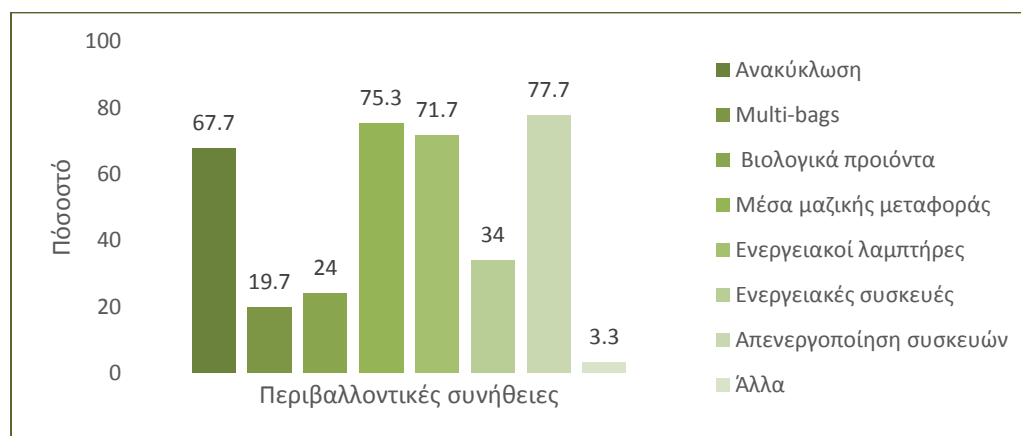
Στο Γράφημα 3 που ακολουθεί, φαίνονται οι απαντήσεις στην δήλωση «Θεωρώ ότι η στάση και συμπεριφορά μου απέναντι στο περιβάλλον έχουν αλλάξει από τις πληροφορίες που λαμβάνω από τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης». Το 62.3% απάντησε Όχι και το 37.7% Ναι. Στο Γράφημα 4, φαίνεται το 90% των ατόμων να απάντησαν ότι δεν ανήκουν σε κάποια περιβαλλοντική οργάνωση ενώ μόλις το 10% απάντησε θετικά.

Γράφημα 3. Αλλαγή στάσης και συμπεριφοράς. **Γράφημα 4.** Μέλος περιβαλλοντικής οργάνωσης.

Στην ερώτηση «Ποιες από τις ακόλουθες περιβαλλοντικές συνήθειες έχετε εντάξει στο πρόγραμμά σας;», όπως φαίνεται στο Γράφημα 5, πρώτη σε απαντήσεις ήρθε η απενεργοποίηση ηλεκτρικών συσκευών με το τέλος της χρήσης τους με ποσοστό 77.7%. Ακολουθεί η χρήση μέσων μαζικής μεταφοράς ή ποδηλάτου με ποσοστό 75.3%, η χρήση λαμπτήρων εξοικονόμησης ενέργειας με 71.7% , η ανακύκλωση με 67.7%, η αγορά ενεργειακά αποδοτικών συσκευών με 34%, η αγορά βιολογικών προϊόντων με 24%, η χρήση σακούλας πολλαπλών χρήσεων αντί για πλαστική στα ψώνια με 19.7% και τέλος τα Άλλα με 3.3%. Επίσης δεν βρέθηκε στατιστικώς σημαντική διαφορά στην επάρκεια περιβαλλοντικών συμπεριφορών στην καθημερινότητα μεταξύ Αθήνας και Μυτιλήνης.

Γράφημα 5. Περιβαλλοντικές συνήθειες

Στην ερώτηση «Ποιο από τα παρακάτω, όταν το είδατε στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης (βίντεο, άρθρο, εικόνα, κείμενο) σας έκανε τέτοια εντύπωση ώστε να θελήσετε να βελτιώσετε την περιβαλλοντική στάση και συμπεριφορά σας;», το μεγαλύτερο ποσοστό συγκέντρωσαν οι επιπτώσεις του σύγχρονου τρόπου ζωής στο περιβάλλον με ποσοστό 37.3% και ακολουθούν οι επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής στα ζώα με ποσοστό 17% .

Στη δήλωση «Τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, αν μου παρείχαν περισσότερες πληροφορίες για περιβαλλοντικά θέματα, θα συνέβαλλαν στη περιβαλλοντική μου ευαισθητοποίηση περισσότερο από άλλα μέσα (τηλεόραση, ραδιόφωνο, εφημερίδες, περιοδικά)», το 59.3% συμφωνεί ενώ το 28.3% έχει ουδέτερη άποψη και το 12.3% διαφωνεί.

Στον Πίνακα 2 που ακολουθεί, παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της δεύτερης ενότητας του ερωτηματολογίου για το Νέο Περιβαλλοντικό Παράδειγμα. Περιλαμβάνονται ο μέσος όρος κάθε απάντησης (Μ.Ο) και η τυπική απόκλιση (Τ.Α). Οι ερωτήσεις τοποθετήθηκαν στον πίνακα με σειρά από το πιο μεγάλο σκορ μέσου όρου στο πιο μικρό για να είναι πιο εμφανή τα συμπεράσματα που προκύπτουν και τα οποία αναλύονται στη συνέχεια. Οι αριθμοί μπροστά από τις προτάσεις δηλώνουν τη σειρά που βρίσκεται η κάθε ερώτηση στο ερωτηματολόγιο, όπως αυτό έχει δημιουργηθεί από το πρότυπο του ΝΙΠΠ. Υψηλότερο σκορ συγκέντρωσε η πρόταση «Τα φυτά και τα ζώα έχουν εξίσου δικαίωμα με τους ανθρώπους να υπάρχουν» με Μ.Ο 4.57 ενώ το χαμηλότερο η πρόταση «Οι άνθρωποι είναι προορισμένοι να κυβερνούν την υπόλοιπη φύση» με Μ.Ο 1.88. Για τον τελικό μέσο όρο καθώς και για μετέπειτα υπολογισμούς, οι 7 ζυγές ερωτήσεις του ερωτηματολογίου αντιστράφηκαν εφόσον είναι αρνητικές ως προς το ΝΙΠΠ. Το συνολικό σκορ ήταν 58,72 ενώ ο συνολικός Μ.Ο 3.91. Βρέθηκε επιπλέον, στατιστικά σημαντική θετική

συσχέτιση (0,157) ανάμεσα στον οικολογικό τρόπο σκέψης και την επάρκεια περιβαλλοντικών συμπεριφορών στην καθημερινότητα. Ούτε στα αποτελέσματα του ΝΠΠ παρατηρήθηκε διαφορά ανάμεσα στην Αθήνα και την Μυτιλήνη

Πίνακας 2. *Νέο Περιβαλλοντικό Παράδειγμα*, Μέσος όρος και Τυπική απόκλιση.

Νέο Περιβαλλοντικό Παράδειγμα	Μ.Ο	(Τ. Α)
7. Τα φυτά και τα ζώα έχουν εξίσου δικαίωμα με τους ανθρώπους να υπάρχουν	4,57	,79
5. Οι άνθρωποι κακοποιούν έντονα το περιβάλλον	4,40	,74
15. Αν τα πράγματα συνεχίσουν την παρούσα πορεία τους σίγουρα θα βιώσουμε μια μεγάλη οικολογική καταστροφή	4,27	,81
8. Η ισορροπία της φύσης είναι αρκετά ισχυρή ώστε να αντεπεξέρχεται στις πιέσεις που της ασκούν τα σύγχρονα βιομηχανικά κράτη.	4,12	,71
9. Παρά τις ειδικές μας ικανότητες οι άνθρωποι υπόκεινται στους νόμους τη φύσης	3,87	,99
3. Όταν οι άνθρωποι επεμβαίνουν στην φύση, οι συνέπειες είναι καταστροφικές	3,60	,99
13. Η ισορροπία της φύσης είναι πολύ ευαίσθητη και αναστατώνεται εύκολα	3,44	1,06
1. Πλησιάζουμε το όριο αριθμού των ανθρώπων που μπορεί να υποστηρίξει η γη	3,43	1,16
10. Η αποκαλούμενη οικολογική κρίση έχει κατά πολύ μεγαλοποιηθεί	3,22	1,25
11. Η γη είναι σαν διαστημόπλοιο με περιορισμένους πόρους	2,99	1,14
4. Η ανθρώπινη επινοητικότητα θα εξασφαλίσει ότι δεν θα καταστήσουμε την γη ακατάλληλη για τη διαβίωσή μας	2,85	1,10
14. Οι άνθρωποι σταδιακά θα μάθουν αρκετά για το πώς λειτουργεί η φύση ώστε να είναι ικανοί να την ελέγξουν	2,80	,98
2. Οι άνθρωποι έχουν το δικαίωμα να τροποποιούν το φυσικό περιβάλλον	2,43	1,06
6. Η γη έχει άφθονους φυσικούς πόρους αρκεί να μάθουμε να τους χρησιμοποιούμε	2,26	1,11
12. Οι άνθρωποι είναι προορισμένοι να κυβερνούν την υπόλοιπη φύση	1,88	,99
Συνολικό	58.72	3.91

Στον Πίνακα 3 φαίνεται ο μέσος όρος και η τυπική απόκλιση για τις 5 θεματικές ομάδες των προτάσεων, όπως τις όρισαν οι Dunlap και Van Liere. Σε κάθε ομάδα ανήκουν τρεις προτάσεις: επίγνωση των ορίων ανάπτυξης (1,6,11), αντι-ανθρωποκεντρισμός (2,7,12), ευθραυστότητα της ισορροπίας της φύσης (3,8,13), πιθανότητα οικολογικής κρίσης (5,10,15) και απόρριψη της εξαίρεσης του ανθρώπου (4,7,14). Υψηλότερο μέσο όρο συγκέντρωσε η ομάδα του αντι-ανθρωποκεντρισμού με 12.82 ενώ χαμηλότερο η επίγνωση των ορίων ανάπτυξης με Μ.Ο 10.60.

Πίνακας 3. Περιγραφική στατιστική των θεματικών ομάδων.

	M.O	T. A
Επίγνωση των ορίων ανάπτυξης	10,60	2,00
Αντι- ανθρωποκεντρισμός	12,82	1,47
Ευθραυστότητα της ισορροπίας της φύσης	11,17	1,90
Πιθανότητα οικολογικής κρίσης	12,73	1,59
Απόρριψη της Εξαίρεσης του ανθρώπου	11,45	1,52

Ο πίνακας 4 παρουσιάζει τη σχέση μεταξύ των θεματικών ομάδων μέσω του δείκτη συνάφειας Pearson r. Προηγήθηκε άθροιση των δεδομένων, με αντίστοιχη αντιστροφή των προτάσεων με αρνητική σημασία για το ΝΙΠΠ. Η χρήση του δείκτη αυτού έγινε για να είναι εμφανείς οι σχέσεις μεταξύ των παραγόντων καθώς αυξημένη συσχέτιση σημαίνει ότι υψηλή τιμή στη μία ομάδα ισούται με υψηλή τιμή στην άλλη. Με αυτόν τον τρόπο γνωρίζουμε το πώς λειτουργούν δυο παράγοντες και μπορούμε να κάνουμε προβλέψεις γνωρίζοντας την τάση ενός από τους δύο. Όπως φαίνεται, υψηλότερο βαθμό θετικής συσχέτισης είχε η ευθραυστότητα της ισορροπίας της φύσης με την πιθανότητα οικολογικής κρίσης με ,462 ενώ χαμηλότερη συσχέτιση η πιθανότητα οικολογικής κρίσης με την απόρριψη εξαίρεσης του ανθρώπου ,123. Όλες οι συσχετίσεις είναι θετικής κατεύθυνσης, μικρής και μεσαίας.

Πίνακας 4. Δείκτης συνάφειας Pearson ανάμεσα στις θεματικές ομάδες του ΝΙΠΠ

	Επίγνωση των ορίων ανάπτυξης	Αντι- ανθρωποκεντρισμός	Ευθραυστότητα της ισορροπίας της φύσης	Πιθανότητα οικολογικής κρίσης	Απόρριψη του ανθρώπου
Επίγνωση των ορίων ανάπτυξης		,084 ,150	,295** ,000	,346** ,000	,079 ,181
Αντι- ανθρωποκεντρισμός			,293** ,000	,327** ,000	,094 ,107
Ευθραυστότητα της ισορροπίας της φύσης				,462** ,000	,009 ,884
Πιθανότητα οικολογικής κρίσης					,123* ,036
Απόρριψη της Εξαίρεσης του ανθρώπου					

* Σημαντική συνάφεια σε επίπεδο < 0.05   ** Σημαντική συνάφεια σε επίπεδο < 0.01

Συμπεράσματα

Η πλειοψηφία του δείγματος δήλωσε ότι χρησιμοποιεί καθημερινά τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης, κάτι αναμενόμενο που όμως έρχεται σε αντίθεση με την ουδέτερη απάντηση στο κατά πόσο τα ΜΚΔ είναι για αυτούς τρόπος ζωής. Αυτό μας κάνει να αναρωτηθούμε για την επίγνωση της θέσης που αυτά κατέχουν στη καθημερινότητά τους. Επιπλέον, υποστήριξαν ότι δεν λαμβάνουν αρκετές πληροφορίες σχετικά με περιβαλλοντικά θέματα και κατ' επέκταση δήλωσαν ότι θα ήθελαν να λαμβάνουν περισσότερες. Όμως, πάνω από το 60% απάντησε ότι δεν θεωρεί ότι έχει αλλάξει η στάση και συμπεριφορά του από τις πληροφορίες που λαμβάνει από τα ΜΚΔ. Αν το συνδυάσουμε με τα αποτελέσματα τις προηγούμενης δήλωσης, μπορούμε να συμπεράνουμε πιθανώς ότι επιθυμούν περισσότερες πληροφορίες από τα ΜΚΔ εφόσον υποστηρίζουν ότι δεν λαμβάνουν αρκετές, ώστε ερχόμενοι συχνότερα σε επαφή με τέτοια ερεθίσματα να έχουν μια αποτελεσματικότερη επιρροή στη στάση και συμπεριφορά τους.

Πιστεύεται ότι οι κάτοικοι των πόλεων είναι περισσότερο περιβαλλοντικά ευαισθητοποιημένοι από κατοίκους της υπαίθρου, ίσως λόγω της εντονότερης περιβαλλοντικής υποβάθμισης την οποία βιώνουν (Fransson & Garling 1999). Σε μία ανασκόπηση των διαθέσιμων ερευνών, παρατηρείται να επιβεβαιώνεται αυτή η θεωρία όμως υπάρχουν αρκετές σημαντικές διαφοροποιήσεις (Μποτετζάγιας 2008). Σε κανένα αποτέλεσμα της παρούσας μελέτης δεν βρέθηκε όμως στατιστικά σημαντική διαφορά ανάμεσα στο δείγμα της Αθήνας και της Μυτιλήνης. Κάτι τέτοιο μπορεί να οφείλεται στο ότι η μελέτη αυτή έχει λάβει υπόψιν τον τόπο φοίτησης των ατόμων και όχι τον τόπο μόνιμης κατοικίας τους.

Το 99% των ατόμων δήλωσαν ότι έχουν τουλάχιστον μια περιβαλλοντική συνήθεια. Πρόκειται κυρίως για συνήθειες οι οποίες οδηγούν και σε εξοικονόμηση χρημάτων. Πέρα από την ανακύκλωση, η οποία δεν επιφέρει οικονομικό κέρδος αλλά έχει καταφέρει να ενταχθεί ως συνήθεια σε μεγάλο ποσοστό του πληθυσμού, οι υπόλοιπες δρουν πάντα σε συνδυασμό με το οικονομικό όφελος. Αν επρόκειτο λοιπόν για πράξεις οι οποίες απαιτούν σπατάλη χρημάτων, πιθανώς να μην εύρισκαν ανταπόκριση. Πρόκειται για ένα αποτέλεσμα που έρχεται να επιβεβαιώσει την θεωρία ότι η επένδυση χρημάτων σε ζητήματα περιβάλλοντος, ακόμη και αν οδηγεί σε μελλοντικά οφέλη για όλο το οικοσύστημα συμπεριλαμβανομένου του ανθρώπου, δεν είναι στις πρώτες επιλογές των ατόμων. Χρειάζεται να δημιουργηθούν πιο άμεσα κίνητρα και πιο πρακτικά για να ενεργοποιήσουν μια αποτελεσματική αλλαγή στην συμπεριφορά τους.

Σχεδόν το 60% συμφώνησε με το ότι τα ΜΚΔ μπορούν να συμβάλλουν περισσότερο στην περιβαλλοντική τους ευαισθητοποίηση από άλλα μέσα. Αυτό είναι μια σημαντική δήλωση που επίσης επιβεβαιώνει το ότι τα social media αποτελούν βασική πηγή ενημέρωσης για τους νέους καθώς είναι το μέσο που ξοδεύουν καθημερινά ώρες σε αυτό για την ψυχαγωγία τους αλλά και την ενημέρωση.

Ερέθισμα για τη βελτίωση της στάσης και συμπεριφοράς αποδείχθηκαν οι επιπτώσεις του σύγχρονου τρόπου ζωής και οι επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής στα ζώα. Παράλληλα, στη κλίμακα του ΝΠΠ, πιο ξεκάθαρη θετική απάντηση ήταν στο ότι τα ζώα και τα φυτά έχουν εξίσου δικαίωμα ύπαρξης με τον άνθρωπο ενώ πιο ξεκάθαρα αρνητική στο ότι οι άνθρωποι είναι προορισμένοι να κυβερνούν τη φύση. Σαν επέκταση αυτού, μεγαλύτερο σκορ συγκέντρωσαν οι ερωτήσεις της ομάδας του αντι- ανθρωπισμού. Είναι λοιπόν εμφανές ότι υπάρχει ισχυρά μια αντίληψη ισότητας του ανθρώπου και των ζώων- φυτών και άρνηση της ανωτερότητάς του ως προς αυτά. Επιπλέον, το ότι ο κόσμος ενεργοποιείται να δράσει όταν αντικρίζει της επιπτώσεις

του ίδιου στο περιβάλλον και τα ζώα ειδικότερα, μπορεί να λειτουργήσει ως ένδειξη για το πεδίο εστίασης της περιβαλλοντικής εκπαίδευσης. Όποιος έχει στόχο να ευαισθητοποιήσει ενεργά το κοινό για τα περιβαλλοντικά ζητήματα, θα το καταφέρει καλύτερα με το να τονίσει τις επιδράσεις στον έμβιο κόσμο. Είναι καλό συνεπώς, ο σχεδιασμός περιβαλλοντικής εκπαίδευσης να λάβει υπόψιν του ότι οι άνθρωποι ευαισθητοποιούνται εντονότερα από ειδήσεις καταστροφής του έμβιου περιβάλλοντος. Τα σενάρια για μία επερχόμενη περιβαλλοντική κρίση η οποία θα επηρεάσει και τον άνθρωπο, δεν μοιάζουν να θορυβούν ή να κινητοποιούν τη κοινωνία σε αντίστοιχο βαθμό.

Ο Μ.Ο από τις 15 ερωτήσεις του ΝΠΠ ήταν 3.91 το οποίο είναι ένα αρκετά υψηλό σκορ, αν συγκριθεί με αποτελέσματα από άλλες μελέτες όπως στη Νιγηρία (Μ.Ο = 2.95) (Ogunbode 2013), στην Κίνα (Μ.Ο = 3.94) (Wu 2012) και στην γειτονική Τουρκία (Μ.Ο = 3.5) (Erdogan 2009). Αυτό υποδεικνύει έναν οικολογικό τρόπο σκέψης με τα άτομα στην πλειοψηφία τους να έχουν ξεκάθαρη εικόνα για τα δικαιώματα των ζώων και τη σημαντικότητα μιας καλής σχέσης ανθρώπου- περιβάλλοντος. Επίσης, η ανάδειξη της θετικής συσχέτισης του οικολογικού τρόπου σκέψης και της επάρκειας περιβαλλοντικών συμπεριφορών στην καθημερινότητα επιβεβαιώνει προηγούμενες μελέτες οι οποίες αναφέρουν ότι μια οικολογική αντίληψη αναμένεται να ενισχύει την περιβαλλοντική συμπεριφορά του ατόμου.

Ασφαλώς, όπως έχει προαναφερθεί, είναι δύσκολο να απομονώσουμε την επίδραση ενός παράγοντα από τη στιγμή που αυτός αλληλοεπιδρά με πολλούς άλλους για το τελικό αποτέλεσμα. Η απάντηση όμως που δίνει αυτή η έρευνα στο ερώτημα περί συνεισφοράς των μέσων κοινωνικής δικτύωσης στην διαμόρφωση περιβαλλοντικής στάσης και συμπεριφοράς είναι ότι χρειάζεται σημαντική ενίσχυση των πληροφοριών με περιβαλλοντικό υπόβαθρο που παρέχονται, καθώς με τα τωρινά δεδομένα η συνεισφορά φαίνεται μειωμένη. Από τη στιγμή που επιβεβαιώθηκε ότι τα ΜΚΔ μπορούν να επιδράσουν αποτελεσματικότερα στην στάση και συμπεριφορά τω ατόμων από άλλα μέσα ενημέρωσης, είναι ζήτημα καλύτερης διαχείρισης και προώθησης των πληροφοριών για μία πιο αποτελεσματική συνεισφορά τους. Σε μία περεταίρω έρευνα πάνω στις βάσεις της συγκεκριμένης, θα ήταν ίσως χρήσιμο μέσω προσωπικών συνεντεύξεων να διερευνηθούν σε βάθος οι λόγοι για τους οποίους τα ΜΚΔ μπορούν να είναι τόσο αποτελεσματικά και τα μέσα με τα οποία το επιτυγχάνουν. Αν γίνουν κατανοητοί οι μηχανισμοί που αφυπνίζουν και διεγείρουν την ευαισθησία του ατόμου και επιπλέον το οδηγούν σε περιβαλλοντικές συμπεριφορές, θα μπορούσε η περιβαλλοντική εκπαίδευση να ενισχύσει τη δύναμη που κατέχει στα μέσα κοινωνικής δικτύωσης.

Βιβλιογραφία

Bissing- Olson, M., Fielding, K., Iyer, A. (2016). Experiences of pride, not guilt, predict pro- environmental behavior when pro- environmental descriptive norms are more positive. *Journal of Environmental Psychology*. Ανακτήθηκε στις 30 Απριλίου 2016 από <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0272494416300019>

Buzov, I. (2014). Social network sites as area for students' pro-environmental activities. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*. Ανακτήθηκε στις 14 Φεβρουαρίου 2016 από <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042814053713>

Castrechini, A., Pol, E., Guardia- Olmos, J. (2014). Media representations of environmental issues: From scientific to political discourse. *Revue Européenne de Psychologie Appliquée/European Review of Applied Psychology*. Ανακτήθηκε στις 14 Φεβρουαρίου 2016 από <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1162908814000590>

Clayton, S., Myers, G. (2009). *Conservation Psychology: Understanding and promoting human care for nature*. Oxford. Blackwell.

Corral- Verdugo, V., Armendariz, L. (2010). The “New Environmental Paradigm” in a Mexican community. *The Journal of Environmental Education*. Ανακτήθηκε στις 13 Ιουνίου 2016 από <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/00958960009598642>

Dono, G., Webb, J., Richardson, B. (2009). The relationship between environmental activism, pro- environmental behavior and social identity. *Journal of Environmental Psychology*. Ανακτήθηκε στις 14 Φεβρουαρίου 2016 από <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0272494409000991>

Duerden, M., Witt, P. (2010). Impact of direct and indirect experiences on the development of environmental knowledge, attitudes and behavior. *Journal of Environmental Psychology*. Ανακτήθηκε στις 14 Φεβρουαρίου από https://www.researchgate.net/publication/223620068_The_impact_of_direct_and_indirect_experiences_on_the_development_of_environmental_knowledge_attitudes_and_behavior

Dunlap, R. (2010). The New Environmental Paradigm Scale : From Marginality to Worldwide Use. *The Journal of Environmental Education*. Ανακτήθηκε στις 4 Μαρτίου 2016 από <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.3200/JOEE.40.1.3-18>

Dunlap, R., Van Lier, K., Mertig, A., Jones, R. (2000). Measuring Endorsement of the New Ecological Paradigm: a revised NEP Scale. *Journal of Social Issues*. Ανακτήθηκε στις 14 Φεβρουαρίου 2016 από <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/0022-4537.00176/abstract>

Edgell, M., Nowell, D. (2008). The new environmental paradigm scale : Wildlife and environmental beliefs in British Columbia. *Society & Natural Resources: An International Journal*. Ανακτήθηκε στις 13 Ιουνίου 2016 από <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/08941928909380692?journalCode=usnr20>

Erdogan, N. (2009). Testing the new ecological paradigm scale: Turkish case. *African Journal of Agricultural research*. Ανακτήθηκε στις 13 Ιουνίου από <http://www.academicjournals.org/journal/AJAR/article-abstract/40CFE5F35449>

Nonami, H., Sugiura, J., Ohnuma, S., Yamakawa, H., Hirose, Y. (1997). The roles of various media in the decision making processes for recycling behavior. A path analysis model.

The Japanese journal of psychology. Ανακτήθηκε στις 13 Ιουνίου από https://www.jstage.jst.go.jp/article/jpsy1926/68/4/68_4_264/article/-char/ja/

Huang, H. (2015). Media use, environmental belief, self-efficacy and pro- environmental behavior. Journal of Business Research. Ανακτήθηκε στις 14 Φεβρουαρίου 2016 από <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0148296315006566>

Jimenez- Castillo, D., Ortega- Egea, J. (2015). Too positive to change? Examining optimism bias as a barrier to media effects on environmental activism. Journal of Environmental Psychology. Ανακτήθηκε στις 30 Απριλίου 2016 από <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0272494415300268>

Kill,N., Holland, S., Stein,E. (2014). Structural relationships between environmental attitudes, recreation motivations and environmentally responsible behaviors. Journal of Outdoor Recreation and Tourism. Ανακτήθηκε στις 30 Απριλίου 2016 από <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2213078014000310>

Lee, K. (2011). The role of media exposure, social exposure and biospheric value orientation in the environmental attitude- intention- behavior model in adolescents. Journal of Environmental Psychology. Ανακτήθηκε στις 14 Φεβρουαρίου 2016 από <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0272494411000570>

Lorenzoni, I., Nicholson–Cole,S., Whitmarsh, L. (2007). Barriers perceived to engaging with climate change among the UK public and their policy implications. Global Environmental Change. Ανακτήθηκε στις 13 Ιουνίου 2016 από <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0959378007000209>

Μποτετζάγιας, Ι., Καραμίχας, Γ. (2008). Περιβαλλοντική Κοινωνιολογία. Αθήνα: Κριτική

Mtutu, P., Thondhlana G. (2015). Encouraging pro- environmental behaviour : Energy use and recycling at Rhodes University, South Africa. Habitat International. Ανακτήθηκε στις 14 Φεβρουαρίου 2016 από <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0197397515300862>

Nixon, H., Saphores, J.M.(2009). Information and the decision to recycle: results from a survey of US households. Journal of Environmental Planning and Management. Ανακτήθηκε στις 13 Ιουνίου από <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/09640560802666610>

Ors, F. (2012). Environmental education and the role of media in environmental education in Turkey. Procedia - Social and Behavioral Sciences. Ανακτήθηκε στις 14 Φεβρουαρίου 2016 από <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1877042812014279>

Ogunbode, C. (2013). The NEP scale: measuring ecological attitudes/ worldviews in an African context. Environment, Development and Sustainability. Ανακτήθηκε στις 9 Μαΐου 2016 από <http://link.springer.com/article/10.1007%2Fs10668-013-9446-0>

Sknavis, C., Sakellari, M. (2008). Assessment of Environmental Intention of Journalists. Applied Environmental Education & Communication. Ανακτήθηκε στις 13 Ιουνίου 2016 από

https://www.researchgate.net/publication/233071708_Assessment_of_Environmental_Intention_of_Journalists

Sknavis, C., Giannakopoulou, H. (2014). Creating Buzz by Using Media to Make School Gardens Communication Happen. Studies in Media and Communication. Ανακτήθηκε στις 13 Ιουνίου 2016 από

https://www.researchgate.net/publication/267039040_Creating_Buzz_by_Using_Media_to_Make_School_Gardens_Communication_Happen

Stern, P.C. (2000). Toward a Coherent Theory of Environmentally Significant Behavior. Journal of Social Issues. Ανακτήθηκε στις 13 Ιουνίου 2016 από

<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/0022-4537.00175/abstract?userIsAuthenticated=false&deniedAccessCustomisedMessage=>

Wu, L., (2012). Exploring the New Ecological Paradigm Scale for Gauging Children's Environmental Attitudes in China. The Journal of Environmental Education. Ανακτήθηκε στις 13 Ιουνίου 2016 από

<http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/00958964.2011.616554>